

SAČIĆ FERID - ROZMAN

KOMUNISTI SU ORGANIZOVALI BORBU RADNIČKE KLASJE BANJE LUKE

Prije rata nisam bio član KPJ i žao mi je što nisam bio primljen, mada sam se osjećao komunistom i bio spreman da uradim za KPJ sve što se od mene zatraži. Komunistička opredjeljenja stekao sam družeći se s komunistima još od svojih šegrtskih dana, te su mnogi i prije rata smatrali da sam član Partije.

Od završetka obučarskog zanata 1927. godine stalno sam sa svojim drugovima bio u Radničkom domu, koji se tada nalazio u starim prostorijama kod Tržnice. Sindikat je bio veoma aktivnost i on je razvijao svoju aktivnost mada je kočio cjelokupni rad Dušan Balaban jer je želio da u sindikalnom radu obezbjedi svoj uticaj. Sastanci obučarskih radnika u Radničkom domu bili su dosta česti. Stalno je razmatrano pitanje uslova rada obučarskih radnika, koji su bili veoma teški. Najživlja aktivnost bila je 1928. godine i trajala je do 6-ojanuarske diktature, ali ni ona nije prekinula sindikalnu aktivnost mada je veća grupa radnika početkom 1929. godine bila u zatvoru.

BIOGRAFSKI PODACI: Rodjen sam 5. oktobra 1910. godine u Banjoj Luci. Otac Bego bio je baštovan, a majka Mina Osmančević bila je domaćica kao i sve muslimanske žene. Rodjen sam u Mejdanu u kući djeda Smaila, rodom iz sela Mehovci. Djed je došao u Banju Luku negdje početkom ovog vijeka. Prekinuo sam osnovnu školu u drugom razredu i prešao na izučavanje obučarskog zanata kod Ejuba Galešića. Po završetku zanata radio sam kod Smaila Salame i Latifa Demirovića. Od 1931. godine radio sam kod Steve Čelika u Gospodskoj ulici. Iza toga radio sam neko vrijeme kod Adema Turčin-hodžića i Gojka Malinovića.

Pred drugi svjetski rat, mislim 1939. godine, dobio sam namještenje kao podvornik u osnovnoj školi pod Pećinama, danas Osnovna škola "Filip Macura". Upravnik škole bio je učitelj Stojnić, otac Radenka, Velimira i Cuke Stojnić.

Od 1931.godine radio sam kod poslodavca Steve Čelika. Trebalo je tada da idem u vojsku, ali me zbog zdravstvenog stanja i fizičke konstitucije nisu primili premda sam prošao kroz 7 vizita i super vojnih vizita. U radionici Steve Čelika radio sam do nešto poslije ubistva kralja Aleksandra 1934.godine, ali ne kao stalni radnik, već u vrijeme sezone i kad je bilo posla. Čak i kad se moglo raditi u toku cijele nedelje, Stevo Čelik pravio je prekiđe radi prijavljivanja za socijalno osiguranje.

Radilo se neprekidno od 7-12 i od 14-19 sati, a često i znatno duže. Stevo Čelik je svakome izjutra davao normu koju treba do kraja radnog vremena svaki radnik da ispuni bilo da je radio na krpanju stare ili izrade nove obuće. Poslodavac je bio iskusan obućarski radnik, što je koristio u davanju norme ali u takvom obimu da je svaki trenutak bio iskorišćen do maksimuma. Zbog toga su svi u toku radnog vremena bili okupirani poslom da bi ispunili normu koju je postavio poslodavac. Znalo se šta čeka one koji ne ispunjavaju predviđenu normu, a posao nije bilo lako naći, posebno za obučare. Stevo Čelik lično nije radio jer su za njega radili drugi. Kao herikter radio je Mustafa Musić, brat Muharema i Idriza Musića. Uzgred rečeno, Idriz Musić u to je vrijeme imao svoju malu obućarsku radnju i pretežno sam radio. Neko je vrijeme kod njega na obućarskim poslovima radio Teufik-Cinkara Kadenić.

Kod Steve Čelika u radnji je pisalo: "Vrijeme je novac!", što je on u organizaciji posla doslovno sprovodio. Zbog toga je i tražio da se neprestano radi. Iz ekonomskih razloga uvažavao je dobre radnike, ali samo ako ne idu u Radnički dom. Svi oni koji su išli u Radnički dom nisu mu bili po volji ma koliko bili dobri stručni radnici.

U radnji Steve Čelika nije se vršila samo opravka obuće, nego se i izradjivala nova. Njegove mušterije bili su mahom trgovci i njihove žene, čija se obuća izradjivala po narudžbi. Poslodavac je sam primao porudžbine. Kad je on bio iz poslovnih razloga odsutan u primanju obuće na opravku zamjenjivao ga je Mustafa Musić.

U periodu 1932-1934.godine postojala je Obućarska zadruha, koja je osnovana sa zadatkom zapošljavanja nezaposlenih kožarsko obućarskih radnika. Bila je smještena na početku Gospodske ulice gdje je danas soliter na Kastelovom ćošku, ali na

bočnoj strani do tadašnje trgovine Brace Levi-a. Obučarska zanatska radnja Steve Čelika bila je nešto ukoso nasuprot nje. U ovoj Obučarskoj zadrugi radili su Muhamed Kazaz, Pavo Baković, Ethem-Leda Karabegović i mnogi drugi. Glavna ličnost u zadrugi bio je Pavo Baković, koji je vodio i zadružnu blagajnu. Zadruga je bila trn u oku velikim poslodavcima kao što su bili Turčin-hodžić, Stevo Čelik i drugi, koji su nastojali da onemoguće njen rad. Smetnje su činili i intervencijama kod vlasti. Zbog toga i mislim da ekonomski razlozi nisu bili uzrok da je Obučarska zadruga prestala sa radom godinu dana ili nešto više poslije njenog osnivanja. Radnici su u njoj, dobro se sjećam, radili pjevajući, ali se nisu mogli održati iako su svojski radili, veoma kvalitetno zbog vrsnih majstora i jeftinije nego drugi. Uz punu podršku režima poslodavci su uspjeli da je onemoguće.

U vremenu dok sam radio kod Steve Čelika, u periodu 1931-1934. godine, Obučarska zadruga je i osnovana i prestala sa radom. Poslodavci su smatrali da će zadruga u socijalnom smislu "zarazno" djelovati na radnike koje su oni zapošljavali jer su oni primjenjivali takav režim rada kako su htjeli.

Tako je, naprimjer, poslodavac Stevo Čelik tražio da svaki trenutak bude proizvodno iskorišćen, pa čak i više od toga. Na radnim mjestima morali smo biti u 7 sati. Ako je zakasnio pola sata ili sat rasporedjivao nam je posao kao da smo počeli raditi u 7 sati. Posao je morao biti završen, kao da smo mi krivi zbog njegovog zakašnjenja. U toku dana navraćao je u radionicu s vremena na vrijeme i davao po neki dodatni posao (opravka pete, štavljanje potkovica itd.), ali se on nije uračunavao u obim već date norme. Ako nije ispunjena norma, zna se, narednog dana "takav neradnik" nije primljen u rad. Sličan je postupak primenjivao i na početku radnog dana. Radnik dodje na posao u određeno vrijeme, a poslodavac saopšti da tog dana za njega nema posla. Steve Čelika nije se ticalo što je radnik izgubio vrijeme dolazeći na rad i što "nema" posla. Kod njega često "nije" bilo posla zbog prijavljivanja za bolesničku blagajnu. Međutim, nikada nije zaboravljao da od nadnice oduzme dio namjenjen za socijalno osiguranje. Od mene je kao i od ostalih svake sedmice zadržavao po 10 dinara za sebe u ime socijalnog osiguranja. To smo znali, ali nismo smjeli reagirati. Neke, štaviše, nije ni prijavljivao Bolesničkoj blagajni. To smo saznali kad se frenter

Sabrija razbolio (frenter= radnik koji kraće prijeme radi kod nekog poslodavca za vršenje određenog posla). Kad je taj Sabrija tražio zdravstvenu zaštitu rekli su mu da nije uopšte prijavljen. Vratio se u radnju i sve u lice rekao Stevi Čeliku, razumije se uz psovke. Da ih radnici nisu razdvajili došlo bi do tuče.

Kao poslodavac nije imao milosti prema ikome. Čak je bio drzak i prema svom bratu Tomoru kad ovaj u predviđenom roku nije izvršio poslove koje mu je dao za taj radni dan. Primajući posao Stevo Čelik je već znao koliko od vrijednosti pripada njemu, a za manje poslove "dodatnih radova" čak i sve jer je to bio dodatak radničke norme. Mada je ovo bila zanatska radionica, odnosi u njoj bili su čisto kapitalistički.

Radnja mu je bila dosta velika. U prednjem dijelu bila je prodavnica u kojoj je primao narudžbe. Iza ove prodavnice bila je radionica, higijenska samo za tadašnje prilike. Na opravci obično radili smo Milan Popović, neki Mile i ja. Nove cipele radili su Strahinja Gajić i Jakob Blajt. Herikteri su bili Mustafa Musić i Nada Šajin.

Van sezone radio sam jedan ili dva dana u sedmici, ali sam stalno dolazio izjutra rano očekujući da ću biti primljen da tog dana radim. U sezoni radio sam nešto duže, ali rijetko cijelu sedmicu neprekidno. Krajem 1934. godine postao sam mu nekako nesimpatičan tako da sam veoma rijetko dobivao posao. Možda je i čuo da sam se aktivno uključio u rad KPD "Pelagić", što je i odredilo stav prema meni.

Uspio sam naći posao kod Dušana Malinovića. Kod njega je bilo malo posla, ali je njegov odnos prema radniku bio dobar. On me je mogao angažovati samo kad je bilo posla, a njega je van sezone bilo veoma malo. Zbog toga sam se zaposlio kod poslodavca Turčinhodžića u ljeto 1935. godine, oko mjesec dana pred početak štrajka u avgustu mjesecu. Radio sam u manjoj radionici u Bezistanu sa još dva radnika. Velika radionica poslodavca nalazila se kod medrese iza Bezistana, uz samu Crkvenu.

Kožarsko-obućarski štrajk u avgustu bio je opšti. Politiku obućarskih poslodavaca vodili su Turčinhodžić i Čelik, koji su odbijali sve zahtjeve radnika u štrajku. Pokušali su angažovati i štrajkbrehere, ali smo se angažovali da onemogućimo njihov rad. U borbi protiv štrajkbrehera naročito se isticao Su-

Ijica Halalkić. Veoma je karakterističan pokušaj poslodavaca da na specifičan način, u prikrivenoj formi, angažuju štrajkbrehere. Zvali su pojedince i pokušavali ih angažovati da kod vlastitih kuća rade obučarske poslove. Znam samo da je bilo više takvih pokušaja, ali je većina u tome spriječena. Znam samo da je jedan pojedinac ostao kod kuće da radi za poslodavca i mi smo ga kasnije bojkotovali kao čovjeka i radnika.

Zbog jedinstvenosti štrajk je mogao uspjeti. Najistaknutiji radnici u organizaciji štrajka bili su članovi KPJ Muhammed Kazaz, Abduselam-Šandor Blekić, Ethem-Leda Karabegović i još neki. Uspjeh štrajka na kraju mjeseca obilježili smo svečanom radničkom zabavom. Potpisan je novi kolektivni ugovor sa poslodavcima, ali samo do kraja godine. Zbog toga je u decembru 1935. godine došlo do novog štrajka, koji je nastavljen u januaru 1936. godine, ali u nepovoljnim uslovima za radnike jer je to bila mrtva sezona za obučarske poslove. Poslodavac Turčinhodžić, koji je uveo serijsku proizvodnju obuće, u toku ljetne sezone snabdio se dovoljnom količinom obuće za tržište i nije bio voljan da prihvati bilo kakve radničke zahtjeve. On je odbio da potpiše kolektivni ugovor i vršio pritisak i na ostale poslodavce da ne prihvate opravdane radničke zahtjeve. Zbog drskog ponašanja prema radnicima jedna grupa mladih obučarskih radnika kamenjem je gadjala radnju Turčinhodžića. Tražio je zaštitu policije. Međutim, zakonski paragrafi nisu važili za njegove nastupe izazivanja i vrijeđanja radnika.

Shvatio sam još kod poslodavca Čelika šta je to kapitalistička eksploatacija. Poslodavci bez obzira da li su Srbi, Hrvati ili Muslimani na isti način postupaju jer su im interesi isti. Oni na isti način iskorišćavaju radnike bez obzira koje su nacionalnosti. Osvjedočio sam se, a oči su mi otvorili komunisti, da radnici imaju isti klasni interes i da ga mogu ostvariti samo ako su organizovani i jedinstveni u akciji. Zbog toga sam svuda bio sa svojim klasnim drugovima: u "Pelagiću", Radničkom domu, na demonstracijama, u štrajkovima itd. Tako sam sa desetak drugova, većinom komunista, uhapšen poslije rasturanja političkog zbora Hodžere. Svi smo zatvoreni u nekoliko ćelija zatvora Uprave policije, ali smo bili sretni jer smo onemogućili održanje zbora.

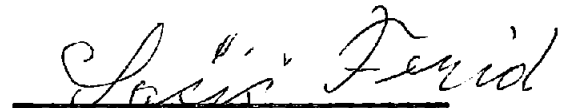
Mislim da su se tada za naše puštanje iz zatvora angažovali političari iz opozicije dr Branko Čubrilović i Dušan Keomanović.

Svoju kuću stavio sam drugovima na raspolaganje za održavanje sastanaka. Stanovao sam u Medreskoj ulici kod tzv. debele džamije. Poslije udaje sestre 1931. godine tu sam stanovao sam s majkom. Zbog zabačenosti i neposredne blizine Vrbasa kuća je bila podesna za održavanje sastanaka. U vrijeme okupacije Čehoslovačke u mojoj je kući održan neki sastanak. Mislim da je bio političke prirode jer su mi drugovi dali zadatak da pazim da neko ne naiđe u toku održavanja. U periodu 1939-1940. godine održano je više sastanaka.

Sve što se tražilo od mene ja sam uradio, bilo da se radilo o prikupljanju Crvene pomoći, rasturanju letaka, prenošenju obavještenja ili nekoj drugoj konkretnoj akciji. Smatrao sam da sam vojnik radničkog pokreta i da je moja dužnost da izvršavam sve ono što je u interesu radničke klase. Mnogi su zbog toga smatrali da sam član KPJ mada to nisam bio iako sam se osjećao komunistom. Mnogi naši istaknuti politički drugovi poslije drugog svjetskog rata su mi rekli da su mislili da sam predratni član Partije.

20. februar 1978. godine

Banja Luka

(Ferid Sačić)

(Nastavak sjećanja)

Medju aktivistima sindikalnog i političkog rada u Banjoj Luci do druge polovine 1936.godine naročito su se isticali Jakov i njegova žena Eva Šmit.Dobro ih pamtim jer su neko vrijeme stanovali u blizini moje kuće.Stanovali su kod Ferida Hasanbašića,ali se tačno ne sjećam koliko dugo jer su se preselili.Jakov je bio stolarski radnik i isticao se svojim radom medju stolarskim i pilanskim radnicima,dok je Eva aktivno radila medju ženama.Pouzdamo znam da su i Jakov i Eva bili članovi KPJ,ali ne znam od koje godine.Premda sam ih i ranije poznavao,bolje sam ih upoznao kroz rad u "Pelagiću" od 1934.godine.I on i ona bili su potpuno apsorbirani sindikalnim i političkim radom.Potpuno su se posvetili društvenom radu,a to im je jednim dijelom bilo olakšano jer,mislim,nisu imali djece.Od svih žena u Banjoj Luci Eva Šmit je tada odskakala.Bila je veoma energična i otvorena ne plašeći se posljedica.Njihov stan često je pretresan,ali je Eva tako vješto sakrivala kompromitirajući materijal da im policijski organi nisu uspjeli ništa dokazati.U velikoj grupi Banjalučana i Jakov je uhapšen 1936.godine.Poslije toga ni njega ni nju više nisam vidjao.

Moj društveni rad posebno je bio vezan za RKD "Pelagić".Poštom zbog glasa nisam mogao da pjevam u horu,učestvovao sam u recitacijama.Išao sam na gostovanja u Drvar,Prijedor,Teslić itd.Svoje slobodne trenutke pretežno sam provodio u "Pelagiću",centru našeg radničkog okupljanja.

Negdje 1939.ili 1940.godine u moju je kuću donesen geštetner.Na taj se geštetner izvlačio neki ilegalni materijal u većim količinama.Stekao sam utisak da se radilo o izvlačenju veće količine nekog referata ili nekog većeg ilegalnog teksta.Za to je trebalo mnogo papira.Neko od banjalučkih radničkih drugova,mislim Cinkara,poslao me je u radnju Drage Babića da u tačkama dovezem veću količinu papira.Rekao mi je da knjižaru kažem da me je poslao Mujo Karabegović.

Na izvlačenju su obično radila po dvojica.Ja ih ni-

sam poznavao. Majka i ja čuvali smo stražu. Ona je posmatrala da neko ne naidje kroz kuhinjski prozor, dok sam ja stražario u dvorištu, kao i ranije kad su se održavali sastanci. Jednom sam i sam pomagao pri izvlačenju kad je jedan drug na izvlačenju ostao sam.

Pouzđano znam da sam veću količinu izvučenog materijala na geštetneru prevezao u školu pod Pećinama (danas: OŠ "Filip Macura") i smjestio u šupu. Pošto na tavan šupe niko nije imao pristupa osim upravitelja škole Stojnića i njegove djece, sigurno je da su oni bili neposredno vezani za cijeli postupak oko umnožavanja, bilo izravno ili neizravno. Ja sam tada bio zaposlen kao podvornik ove škole.

Godine 1940. ili 1941. u mojoj kući spavala je neka drugarica. Ne mogu se sjetiti ko ju je doveo. Tu je noć spavala i sutra dan otišla. Ne sjećam se da sam je ikada u Banjoj Luci sreo. Govorila je ijekavski i zbog toga mislim da je bila iz Bosne. Znao sam pravila ilegalnog rada da je ne ispitujem. Pošto smo u kući razgovarali o običnim stvarima, stekao sam utisak da je došla iz drugog mjesta. Više je nikada nisam vidio.

Redovno sam prikupljao Crvenu pomoć. Novac sam davao Teufiku-Cinkari Kadeniću. On je tada politički veoma aktivno djelovao. Znam da je po neki materijal išao i u Zagreb. Mislim da se radilo o ilegalnoj štampi.

Jednog dana neko od banjalučkih drugova, mislim Osman Karabegović ili Teufik-Cinkara Kadenić, rekao mi je da tog istog dana uveče u mojoj kući treba da se održi jedan sastanak. Ništa mi konkretnije nije rečeno osim da će prisustvovati više drugova. Uveče su u razmacima pristizali. Osim 6-7 Banjalučana druge nisam poznavao, niti sam ih ikada vidio u životu. Od drugova iz Banje Luke sjećam se da su tu bili Osman Karabegović i Faik Pašalić. Banjalučani su drugove iz drugih mjesta do pred kuću dovodili ukoliko sami nisu prisustvovali ovoj konferenciji. Sve do tada sam smatrao da će ovo biti neki od uobičajenih sastanaka banjalučkih drugova. Postalo mi je jasno da se radi o nekoj značajnijoj partijskoj ili skojevskoj konferenciji jer prisustvuju drugovi iz drugih mjesta.

Svi su se smjestili u većoj sobi kuće. Posjedali su na bosanskim minderlucima kako je ko stigao. Konferencija se oteglala duboko u noć. Majka je svo vrijeme bila budna stražareći

na kuhinjskom prozoru. Kao uvijek do tada u sličnim prilikama ja sam ostao u dvorištu motreći na okolinu. S vremena na vrijeme gledao sam na ulicu, ali nikoga nisam primjećivao ko bi se približavao mojoj kući. Nosio sam ipak utisak da u ovom stražarenju nisam bio sam, već da u blizini stražari još neko, ali da nije na ulici jer bi to privlačilo pažnju.

Poslije završetka konferencije napuštali su kuću u razmacima jedan po jedan ili po dvojica. Bila je još noć kada su se razišli. Niko od njih u kući nije ostao. Prije odlaska na spavanje majka je provjetrila sobu. Ona, inače, nikada nije stavljala primjedbu zbog čega drugovi dolaze u našu kuću i održavaju sastanke. Uvijek je pokazivala puno razumjevanje, a i spremnost da pazi da niko nepozvan u kuću ne udje. I sama je volila moje drugove komuniste, koje je smatrala svojom djecom. Oni su skoro uvijek s njom kao s majkom razgovarali i objašnjavali joj bolje nego što bih ja umio zašto se komunisti bore, odnosno kakav je cilj borbe radničke klase. Zbog toga je na svoj način volila komuniste. I oni su imali povjerenja u nju dajući joj da nešto skrije. Znala je da to uradi čak i bolje od mene.

16. mart 1978. godine
Banja Luka

Sačić Ferid
(Ferid Sačić)

